

Terminológia

A kommunikáció kapujában: megjegyzések a "gatekeeper"-ről

A tudományos és műszaki információk terjedésével, használatával foglalkozó informatikai szakirodalomban egyre gyakrabban találkozunk a "gatekeeper" szakkifejezéssel. A következőkben ennek genezisééről, jelentéséről, értelmezéséről kívánunk néhány megjegyzést tenni.

A "gatekeeper" mint társadalomtudományi szakkifejezés eredetileg Kurt LEWIN-től /1890-1947/, a neves pszichológustól származott, aki az alaklélektani /Gestaltpsychologie/ iskola egyik legismertebb reprezentánsa volt. A 30-as évek elején Németországból Amerikába emigrált, ahol előbb az Iowai-i egyetemen, majd a Massachusetts Institute of Technology-ban folytatott lélektani, szociológiai, szociálpszichológiai kutatásokat, s egyik megalapozója lett a csoportdinamikai irányzatnak /1/.

A "gatekeeper" fogalmának megvilágításához LEWIN-nek azt a vizsgálatát emeljük ki, amely az ételmezési szokások felderítésére, s e szokások megváltoztatásának módszereire vonatkozott /2/. Kövessük egészen röviden és teljesen egyszerűsítve a vizsgálat menetét.

Az alapvető kérdés ez volt: miért eszik az emberek azt, amit esznek? Erre akkor kapunk feleletet, ha válaszolni tudunk arra a kérdésre: hogyan kerül az étel az asztalra és miért? Amíg az asztalra jut, az ételmezés /étel/ több csatornán megy keresztül. Két fontos csatorna pl. a vásárlás és a kerti termelés csatornája. A vásárlás csatornájában a főbb állomások: az ételkészítés, a vásárlás aktuálisa, a hazafelé szállítás, tárolás a hűtőszekrényben, ezután következik a főzés-sütés, a tálalásra való előkészítés, tálalás az asztalon.

Az ételmezés tehát lépésről-lépésre mozog a csatornákon keresztül. Ez a mozgás nem önkényesen megy végbe. Hogy belép-e valamely ételmezés egy csatornába vagy nem, s hogy a csatornának egyik részéből áthalad-e egy másik részbe, ezt a mozgást a gatekeeper /kapus, kapuőr/ szabályozza. Ahhoz pl. hogy meghatározzuk: melyik ételmezés kerül a vásárlási csatornába, tudnunk kell, hogy a férj, a feleség

vagy más háztartásbeli végzi-e a vásárlást. Ha a háziasszony vásárol, akkor az ő pszichológiáját kell tanulmányoznunk, s mindenekelőtt a vásárlás közben megnyilatkozó magatartását. Így tehát az élelmezési szokások dinamikáját egyrészt azok a csatornák alakítják, amelyeken át az élelem az asztalra kerül, másrészt a gatekeeper-ek szabályozzák, s ebben az őket jellemző szemleletmód, értékrendszer játszik elsőrendű szerepet.

A gatekeeper-nek /s ez lehet egy személy vagy egy csoport/ tehát "natalma" van arra, hogy társadalmi csatornák kapuiban szabályozza a be- és kijárást. A kapuk szerepének megértéséhez ismernünk kell azokat a tényezőket, amelyek a gatekeeper-ek döntéseit meghatározzák. S ha egy társadalmi folyamatban változást akarunk elérni, akkor elsősorban a gatekeeper-rek-re kell befolyást gyakorolnunk, vagy őket helyettesítenünk.

LEWIN hangsúlyozta, hogy ezek a megállapítások általában érvényesek minden olyan társadalmi helyzetre, amelyben a csatorna, a kapu s a gatekeeper jellegzetes szerepet játszik. Ilyen társadalmi helyzet alakul ki - többek között - akkor is, amikor hírek, információk áramlanak kommunikációs csatornákon keresztül egy csoport /közösség/ tagjai között. S ezzel el is érkeztünk a kommunikációkutatás területére, amely átvette, hasznosította és továbbfejlesztette a gatekeeper kategóriáját /3/. A gatekeeper kommunikációs szerepéről SCHRAMM a következő interpretációt adja /4/.

A társadalmi kommunikációban az információk /hírek, üzenetek, közlések stb./ adóinak és vevőinek nagyon bonyolult hálózatait, s messze terjedő láncolatait alakulnak ki. Semmi sem jellemzi jobban a modern kommunikációt, mint ezek a hosszú láncolatok, pl. azok a láncolatok, amelyek a híreket hozzák-viszik a világon keresztül. S ezeknek a láncolatoknak egyik leglényegesebb sajátossága, hogy minden személy, aki részt vesz bennük /leszámítva az első és az utolsó személyt/ a gatekeeper szerepét tölti be. Vagyis: választása szerint átengedheti vagy visszatarthatja az információkat. Azt is megteheti, hogy egy részüket továbbadja, más részüket nem, sőt hozzájuk is tehet valamit, vagy el is torzíthatja őket. Ennek következtében a gatekeeper igen erős hatást gyakorolhat az információkra, s mindazoknak az ismereteire, akik utána következnek a kommunikációs láncolatban.

Elihu KATZ mutatott rá arra, hogy igen sok analógia figyelhető meg Kurt LEWIN gatekeeper-e és a modern kommunikációkutatás egyik kulcsszereplője: a véleményirányító /opinion leader/ között /5/. A véleményirányító helyzetét, magatartását a kommunikáció kétféle lépésű folyamatára /two-step-flow of communication/ vonatkozó elméletben dolgozták ki. E szerint igen sok információ /közlés/ nem közvetlenül, hanem más személyek: a véleményirányítók közvetítésével jut el a társadalom meghatározott közösségeinek, csoportjainak, rétegeinek többi tagjához /6/.

A véleményirányítóknak elsősorban az új információk /eredmények, ismeretek/ terjedésében, befogadásában van igen fontos szerepük. S ennek különösen nagy jelentősége van a tudományos és műszaki tájékoztatás szempontjából! Amint SZALAI Sándor hangsúlyozta egyik /az ame-

rikai kommunikáció kutatási eredményeket interpretáló/ információ-szociológiai előadásában /7/: minden közösségben vannak olyan személyek, akik meghatározott problémákban a véleményirányító szerepét töltik be, tehát nem kis mértékben az ő kedvező vagy kedvezőtlen állásfoglalásuktól, véleményüktől függ, hogy egy új tudományos vagy műszaki eredmény, eljárás terjedése megindul-e vagy elakad. A tudományos és műszaki tájékoztatásban is törekednünk kell tehát arra, hogy megkeressük, elérjük azokat a véleményirányítókat, akik csomópontokat alkotnak a kommunikáció két /vagy több/ lépcsős folyamatában. A véleményirányítóknak "cimzett" információkkal valószínűleg hatékonyabbá tehetjük a teljesen vagy viszonylagosan új ismeretek befogadását és alkalmazását, mint az általános ún. szórt /diffuz/ tájékoztatással. Erre utalnak az új technológiák átadása-átvétele érdekében használt információs csatornákra vonatkozó vizsgálatok is, amelyekben hangsúlyozzák, hogy az információkat nem közvetlenül a felhasználókhhoz, hanem a "technological gatekeeper"-ekhez célszerű irányítani, mert így könnyebben át lehet hidalni az organizációs határokat, nehézségeket /8/.

Szoros kapcsolatban vannak a gate-keeper funkciójával mindazok, akik a kommunikációban "kapu"-szerepet töltenek be /9/. Tehát pl. maguk az információs szakemberek, dokumentalisták, könyvtárosok vagy a hírközlés /tömegkommunikáció/ dolgozói; mindnyájuknak az a feladatuk, hogy információkat továbbítsanak. S munkájuk során /feladatkörüktől függően kisebb-nagyobb mértékben/ szabályozzák is az információk be- és kiáramlását. JUNGK szerint az információs szakembernek nem a gate-keeper, hanem a gateopener /kapunyitó/ szerepét kell betöltenie, vagyis annyi információs csatornát kell nyitva tartania, amennyit csak lehet /10/. Persze a gatekeeper szó - a WEBSTER szótár szerint - nemcsak azt jelenti, aki őrzi, hanem azt is, aki kitárja a kaput! /

Végezetül még egy szempont a gatekeeper interpretálásához. A gatekeeper /és a véleményirányító/ szerepének meghatározása a tudományos tájékoztatásban ahhoz a szélesebb problématerülethez tartozik, amely a formális és nem formális /nem tervezett, személyek közötti/ kommunikációs rendszerek törvényszerűségeit kutatja, s ezzel kíván hozzájárulni mind a két fajta információs rendszer hatékonyságának növeléséhez /11, 12/.

Jegyzetünkben csak egészen vázlatosan, töredékesen vetettük fel a gatekeeper-nek, a kommunikációs kapu őrének /néha talán Cerberusának?/ szerepét; funkciójának részletesebb kifejtésére /a formális és nem formális kommunikáció összefüggéseinek ismertetése során/ a következő számainkban még visszatérünk.

Györe Pál

HIVATKOZÁSOK

- /1/ Csoportlélektan. Válogatta és szerkesztette Pataki Ferenc. Bp. Gondolat, 1969. Lewinről, és szemelvény műveiből. p.20, 21, 37, 39-40, 48, 69-71, 98-116.
- /2/ LEWIN, K.: Forces behind food habits and methods of change. = Bulletin of the National Research Council, 1943. 108.sz. p.35-65. A kutatás rövidebb ismertetése található az alábbi gyűjteményes kötetben: LEWIN, K.: Field theory in social science. Selected theoretical papers. N.Y. Harper 1951, 174-187.p.
Ez utóbbi tanulmány magyarul is megjelent a LEWIN válogatott műveit tartalmazó kötetben. /A mezőelmélet a társadalomtudományban. Válogatott tanulmányok. Bp. Gondolat K., 1972. 332-350.p./
- /3/ SZECSKÓ Tamás: Kommunikációs rendszer - köznapi kommunikáció. Bp. Akadémiai K. 1971, 135 p. SZECSKÓ "kapuőr"-nek fordítja a gatekeepert. LEWIN 2. alatt idézett magyar nyelvű kötetében a fordító /JÓZSA Péter/ szintén a kapuőr szót használja.
- /4/ SCHRAMM, W.: Communication research in the U.S.A. - In: The science of human communication. Ed. W. Schramm. N.Y. London, 1963, Basic Books, 13 p.
- /5/ LATZ, E.: The diffusion of new ideas and practices. - A 4/ alatt idézett kötetben. 77-93.p.
- /6/ JANOUŠEK, J.: Társadalmi kommunikáció. Bp. 1972, Közgazd. és Jogi k. 189 p.
- /7/ SZALAI S.: A tájékoztatás hatásának szociológiai vizsgálata. In: Műszaki-tudományos tájékoztatás a kohó- és gépiparban. Konferencia. Bp. 1964, KGM MTTI, p. 154, 161.
- /8/ ALLEN, Th.A.: The differential performance of information channels in the transfer of technology. - In: Factors in the transfer of technology. Ed. W.H. Gruber, D.G. Marquis. London, Cambridge, Mass. 1969, M.I.T. 137-154.p.
- /9/ SZÉPE György: A nyelvészeti diszciplínák és a kommunikációkutatás. = Nyelv és kommunikáció. Szerk. Szecskó Tamás, Szépe György. Bp. MRT 1969, 2.k. 142 p.
- /10/ JUNGK, R.: The implications of future technology for tomorrow's information worker. = ASLIB Proceedings, 24.k. 1.sz. 1972. január, p.29-30.
- /11/ CRANE, D.: The gatekeepers of science: some factors affecting the selection of articles in scientific journals. In: The sociology of knowledge: a reader. Ed. J.E. Curtis, J.W. Petras. London, Duckworth, 1970.

- /12/ ALLEN, T.J. - PIEPMEIER, J.M. - COONEY, S.: Technology transfer to developing countries: the international technological gatekeeper. - In: ASIS 33d Annual Meeting, Philadelphia, 11-15 October 1970. Proceedings, vol. 7.: The information conscious society. 205-210.p.

o
o o

Terminológiai rovatunk nem tenne eleget kitűzött céljának, ha beérnénk a kifejezés jelentésének puszta magyarázatával anélkül, hogy legalább megkísérelnénk megfelelő magyar elnevezést találni. Bár a "kommunikációs kapu"-ról ma már egyre több szó esik, így mind a kapus, mind a kapuőr használata elég logikusnak tűnik, ezeket inkább hangulati hatásuk miatt vetettük el. A szerkesztőség helyettük a kulcsszemély használatát javasolja és ezzel a választással dr.FERENCZY Géza, a Nyelvtudományi Intézet ny. munkatársa is egyetértett. Szívesen vennénk azonban, ha ezzel kapcsolatban olvasóink is megtennék észrevételeiket, vagy akár újabb, jobb javaslattal jelentkeznének.

